

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยแนวคิด (Thought) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ดังนี้

- โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- โครงการหลวง
- หลักการทรงงาน
- การพัฒนาอย่างยั่งยืน
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้อธิบายลักษณะของโครงการไว้ดังนี้ (สรุปภาพรวมข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2560) โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และพระบรมวงศ์ รวม 6 พระองค์ ดังนี้

1. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
2. สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
3. สมเด็จพระศรีนครินทร์ราบรมราชชนนี
4. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
5. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
6. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

ระยะเวลาตั้งแต่มีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. 2495 จนถึงสิ้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2560

ที่มาของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จาก 3 แหล่ง ดังนี้

1. เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ได้พระราชทานพระราชดำริโดยตรง
2. เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกิดจากการที่ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานความช่วยเหลือ

3. เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่หน่วยงานได้กราบบังคมทูลรายงานและ/หรือขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยเรียบร้อยแล้ว

การแบ่งประเภทโครงการ

สำนักงาน กปร. ได้แบ่งประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้

1. โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ
2. โครงการพัฒนาด้านการเกษตร

3. โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม
4. โครงการพัฒนาด้านการส่งเสริมอาชีพ
5. โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข
6. โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/สื่อสาร
7. โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการสังคม/การศึกษา
8. โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ และโครงการพัฒนาด้านอื่น ๆ โดยแบ่งเป็น
  - 8.1 โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ
  - 8.2 โครงการพัฒนาด้านอื่น ๆ

สำนักงาน กปร. ได้รวบรวมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ณ เดือนกันยายน 2560 มีจำนวนทั้งสิ้น 4,741 โครงการ แยกเป็นภาคและการพัฒนาด้านต่าง ๆ ตามตารางสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 1.1 แสดงจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การพัฒนาด้าน	ภาค					รวม
	เหนือ	กลาง	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ใต้	ไม่ระบุพื้นที่	
1. โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ	1,255	511	851	631	0	3,248
2. โครงการพัฒนาด้านการเกษตร	47	51	44	28	0	170
3. โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม	63	41	41	34	3	182
4. โครงการพัฒนาด้านส่งเสริมอาชีพ	89	35	121	94	0	339
5. โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข	15	16	9	7	11	58
6. โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/สื่อสาร	23	22	20	22	0	87
7. โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการสังคม/การศึกษา	203	75	53	63	4	398
8. โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ	105	62	52	33	7	259
รวม	1,800	813	1,191	912	25	4,741

ที่มา : สำนักงาน กปร. กันยายน 2560

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในระยะแรก ๆ นั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. โครงการที่มีลักษณะศึกษา ค้นคว้า ทดลองเป็นการส่วนพระองค์

โครงการดังกล่าวนี้เท่ากับเป็นการเตรียมพระองค์ในด้านข้อมูลและความรอบรู้ที่จะทรงนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและเผยแพร่แก่เกษตรกร รวมทั้งเป็นการแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยและสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นด้วย

2. โครงการที่มีลักษณะเริ่มเข้าไปแก้ไขปัญหาหลักของการเกษตร

เนื่องจากเกษตรกรประสบปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรมมากขึ้นทุกขณะ ซึ่งในขณะที่พระองค์ทรงมีโครงการทดลองและเรียนรู้ไปด้วยกัน จะทรงเริ่มก้าวเข้าสู่การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาของเกษตรกรอย่างแท้จริง ระยะแรกโครงการยังจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะบริเวณรอบ ๆ ที่

ประทับในส่วนภูมิภาค รูปแบบของการพัฒนาแก้ปัญหา คือ การพัฒนาแบบผสมผสาน (Integrated Development)

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีอยู่มากมายหลายสาขา หลายประเภท ในระยะแรก มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ดังนี้คือ (สำนักงานกปร. ม.ป.ป.)

1. โครงการตามพระราชประสงค์

หมายถึง โครงการซึ่งทรงศึกษาทดลองปฏิบัติเป็นส่วนพระองค์ ทรงศึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญในวงงาน ทรงแสวงหาวิธีการทดลองปฏิบัติ ทรงพัฒนาและส่งเสริม แก้ไขดัดแปลงวิธีการ

2. โครงการหลวง

พระองค์ทรงเจาะจงดำเนินการพัฒนาและบำรุงรักษาต้นน้ำลำธารในบริเวณป่าเขาในภาคเหนือ เพื่อบรรเทาอุทกภัยในที่ลุ่ม ด้วยเหตุผลที่พื้นที่เหล่านี้เป็นเขตแดนชาวไทยภูเขา จึงทรงมีโอกาสพัฒนาชาวเขาชาวดอยให้อยู่ดีกินดี ให้เลิกการปลูกฝิ่น เลิกการตัดไม้ทำลายป่า ทำไร่เลื่อนลอย และเลิกการค้าไม้เถื่อน ของเถื่อน อาวุธยุทโธปกรณ์ นอกกฎหมาย ทรงพัฒนาช่วยเหลือให้ปลูกพืชหมุนเวียนที่มีคุณค่าสูง ขนส่งง่าย ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค รวมคุณค่าผลผลิตแล้วให้ได้คุณค่าแทนการปลูกฝิ่น ทั้ง ๆ ที่งานของโครงการนี้กินเวลายาวนานกว่าจะเกิดผลได้ ต้องใช้เวลานานนับสิบปี การดำเนินงานจะยากลำบากสักเพียงใดมิได้ทรงท้อถอย การพัฒนาค่อย ๆ ได้ผลดีขึ้น ๆ

ชาวเขาชาวดอย มีความจงรักภักดี เรียกพระองค์ว่า “พ่อหลวง” และเรียกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า “แม่หลวง” โครงการของทั้งสองพระองค์จึงเรียกว่า “โครงการหลวง”

3. โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์

โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ หมายถึง โครงการที่พระองค์ได้พระราชทานข้อเสนอแนะแนวทางพระราชดำริให้เอกชนไปดำเนินการ ด้วยกำลังเงิน กำลังปัญญา และกำลังแรงงาน พร้อมทั้งการติดตามผลงานให้ต่อเนื่องโดยภาคเอกชน เช่น โครงการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์ เนินดินแดง อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสโมสรโรตารีแห่งประเทศไทยเป็นผู้จัดและดำเนินงานตามพระราชดำริ โครงการพจนานุกรม โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เป็นต้น

4. โครงการตามพระราชดำริ

โครงการตามพระราชดำริในปัจจุบันเรียกว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการประเภทนี้เป็นโครงการที่ทรงวางแผนพัฒนา ทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามแนวพระราชดำริ โดยพระองค์เสด็จฯ ร่วมทรงงานกับหน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งมีทั้งฝ่ายพลเรือน ตำรวจ ทหาร โครงการตามพระราชดำริ” มีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ปัจจุบันมีลักษณะที่เป็นโครงการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่ดำเนินการเสร็จสิ้นภายในระยะเวลาสั้น และระยะเวลายาวที่มากกว่า 5 ปี ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่เป็นงานด้านวิชาการ เช่น โครงการเพื่อการศึกษา ค้นคว้าทดลอง หรือโครงการที่มีลักษณะเป็นงานวิจัย เป็นต้น

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เริ่มต้นจัดเป็นโครงการตั้งแต่พ.ศ. 2495 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2559 รวมทั้งหมด 4,741 โครงการ

ในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริ และบรรลุลวัตถุประสงค์ ควรจะได้ดำเนินการโดยมีหลักการสำคัญ ๆ คือ

1. การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นอยู่เสมอว่า โครงการของพระองค์นั้นเป็นโครงการที่มุ่งช่วยเหลือ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ราษฎรกำลังประสบอยู่ พระองค์ทรงมีพระราชดำริถึงความจำเป็นที่ว่า...

“...ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก ..เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน แต่ปวดหัวใช้ยาแก้ปวด ..หรือยาอะไรก็ตามแก้ปวดหัว มันไม่ได้แก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้ แล้วอีกอย่างคือแบบ Macro นี้ เขาจะทำแบบร้อยทั้งหมดฉันไม่เห็นด้วย ..อย่างบ้านคนอยู่ เราบอกบ้านนั้นมันดูตรงนั้นตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม.. เอาตกลงรื้อบ้านนี้ ระเบิดเลยเราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่ ก็ต้องค้ากันเสียก่อน แล้วค่อย ๆ ดูตรงนี้พออยู่ได้ ไปรื้อตรงห้องนอนแล้วค่อย ๆ สร้าง แล้วมารื้อห้องนี้ ... วิธีทำจะต้องค่อย ๆ ทำจะไประเบิดหมดไม่ได้...”

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เน้นหลักมุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งต้องการแก้ไขปัญหาย่างรีบด่วน เช่น กรณีเขตพื้นที่อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา และเป็นพื้นที่ยากจนในเขตอิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่ขบวนการพัฒนาของรัฐยังเข้าไปไม่ถึง ภายหลังจากมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเข้าไปดำเนินการแล้ว ปัญหาความมั่นคงที่เคยมีอยู่ก็ลดน้อยลงและหมดสิ้นไปในที่สุด แม้กระทั่งปัจจุบันโครงการที่แก้ปัญหาเฉพาะหน้า และจะมีผลระยะยาวต่อไป คือ การแก้ไขปัญหามลพิษ และการป้องกันน้ำท่วมในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2. การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอน ตามลำดับความจำเป็น ประหยัด

เพื่อให้มีรากฐานที่มั่นคงก่อน แล้วจึงดำเนินการเพื่อความเจริญก้าวหน้าในลำดับต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในลักษณะการพึ่งตนเอง ทรงใช้คำว่า “ระเบิดจากข้างใน” นั่นคือ ทำให้ชุมชน หมู่บ้าน มีความเข้มแข็งก่อนแล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอกได้อย่างไม่ลำบาก ดังแนวพระราชดำรัสต่อไปนี้

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้าง ค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้...”

การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชน ในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มิอาชีพ และฐานะเพียงพอก็จะ

พึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงในต่อไปโดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...”

3. การพึ่งตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาในเบื้องต้น ด้วยการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อให้มีความแข็งแรงที่จะมีแนวคิดในการดำรงชีวิตต่อไปแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพและความสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุด ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ดังนี้

“...การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้นในการช่วยเหลือแต่ละครั้ง แต่ละกรณีจำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อน และต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่เราจะช่วยให้เข้าใจด้วยว่าเขาอยู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใด อีกประการหนึ่งในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่าเราจะช่วยเหลือเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ต่อไป...”

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เน้นหลัก “การพึ่งตนเอง” เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎร เช่น โครงการธนาคารข้าว โครงการธนาคารโค-กระบือ โครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ “หุบกะพง” อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งดำเนินการเพื่อให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยทำกินและรวมตัวกันในรูปของกลุ่มสหกรณ์ เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและการทำมาหากินร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนี้โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในระยะหลังล้วนแต่เพื่อให้ประชาชนสามารถช่วยตัวเองได้ เพราะเป็นโครงการที่สนับสนุนให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพ เช่น โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การให้การอบรมความรู้สาขาต่าง ๆ ทั้งด้านการเกษตรและศิลปอาชีพพิเศษ เป็นต้น

4. ภูมิสังคม

การพัฒนาตามแนวพระราชดำรินั้น จะต้องให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น ๆ เนื่องจากแต่ละแห่ง คนไม่เหมือนกัน ขนบธรรมเนียมประเพณีก็ไม่เหมือนกัน ทรงใช้คำว่า “ภูมิสังคม” คือ ทรงดูลักษณะภูมิศาสตร์และลักษณะของสังคม ไม่ใช่เอาอะไรที่ทันสมัยมาก ๆ เข้าไปให้ชาวบ้าน ทั้งที่เขาไม่สามารถใช้ได้ หรือพยายามที่จะทำการเพาะปลูกบนเขา หรือพื้นที่แห้งแล้งให้ได้ อย่างนี้ถือว่าเป็นการดำเนินการที่ผิด พระองค์ทรงชี้แนะพวกเราอยู่ตลอดเวลาว่า การดำเนินการต่าง ๆ นั้น ต้องให้สอดคล้องกันกับลักษณะภูมิสังคม ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศตามสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไป ไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ ก็ให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง”

5. เรียบง่าย ประหยัด

ในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยธรรมชาติ เรียบง่าย และประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาค นั้น มาแก้ไขปัญหาดโดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ้งยากนัก ดังที่นายสุเมธ ตันติเวชกุล อดีตเลขาธิการ คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้กล่าวไว้ว่า...

“วิธีการแก้ไขปัญหาดต่าง ๆ นั้น ทรงใช้ความเรียบง่าย ใช้ธรรมชาติเข้าแก้ไขกันเองอยู่ตลอดเวลา ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน จะทรงสวมวิญญาณของเกษตรกรเข้าไปแก้ไขปัญหาด ทรงตรัสอยู่เสมอว่า อย่าได้เอาอะไรที่ชาวบ้านไม่สามารถทำได้ไปยัดเยียดให้เขา วิธีการแก้ปัญหาดของพระองค์นั้น บางครั้งเรียบง่าย จนกระทั่งเรานึกไม่ถึง ทรงรับสั่งว่า จะเอาธรรมสู้อธรรม อย่างกรณีเรื่องของน้ำเน่าเนิ่น ก็ทรงเอาผักตบชวามาสู้อแล้วก็สู้อได้ผลด้วย เช่น ที่บึงมีก่ก่สน ที่น้ำเคยเน่าเป็นอย่างมาก เดี่ยวนี้ น้ำดีขึ้นมาก”

6. การส่งเสริมความรู้ และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าควรที่จะสร้างเสริมสิ่งที่ชาวบ้านในชนบทขาดแคลนและเป็นความต้องการ ซึ่งก็คือความรู้ในการทำมาหากิน การทำเกษตร โดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ พระองค์ทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมี “ตัวอย่างของความสำเร็จ” มีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทมีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้และนำไปปฏิบัติได้เอง พระองค์จึงพระราชดำริให้จัดตั้ง “ศูนย์การศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้นในทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อเป็นสถานศึกษา ทดลอง วิจัย และแสวงหาความรู้ เทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่ราษฎร “รับได้” นำไป “ดำเนินการเองได้” และเป็นวิธีการที่ “ประหยัด” เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ เมื่อได้ผลจากการศึกษาแล้วจึงนำไปส่งเสริมให้เกษตรกรได้ใช้ในการประกอบอาชีพต่อไป พระองค์ทรงปรารถนาที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ผลอย่างจริงจัง

7. การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการแก้ไขปัญหาดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมาได้เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราที่สูงและรวดเร็ว โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศได้เปลี่ยนไปสู่การผลิตที่มุ่งสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการเป็นหลัก มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือย โดยมิได้มีการฟื้นฟูทรัพยากรที่ถูกทำลายให้กลับคืนสู่สภาพเดิม จนในที่สุดได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานแนวทางแก้ไขในการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตร ดังนั้น จึงทรงมุ่งที่จะให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนควบคู่กับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว ทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งต่อการทำนุบำรุงปรับปรุงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป่า

ไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ การประมง ให้อยู่ในสภาพที่มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างมากที่สุด

โครงการหลวง

นิยามโครงการหลวง

โครงการหลวง คือ โครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีสายพระเนตรอันยาวไกลเพื่อความผาสุกของประชาชนและความมั่นคงของประเทศ ทรงก่อตั้ง “โครงการหลวง” ขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2512 เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับชาวเขา ขจัดพื้นที่ปลูกฝิ่น และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารในพื้นที่เทือกเขาสูงทางตอนเหนือของประเทศ (ผ่านพับโครงการหลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว)

ประวัติโครงการหลวง

โครงการหลวงเกิดขึ้นตามแนวพระราชดำริ และพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ในระยะแรก โดยมีวัตถุประสงค์ในการลดการปลูกฝิ่น จัดหาพืชอย่างอื่นปลูกทดแทนฝิ่น ลดการบุกรุกป่า เผาป่าเพื่อทำไร่หมุนเวียน ฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร และช่วยเหลือราษฎรในเขตภูเขา ซึ่งทุรกันดารห่างไกลความเจริญให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในระยะแรกพระราชทานชื่อว่า “โครงการหลวงพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา” โดยมีหม่อมเจ้า ภิศเดช รัชนี้ ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการโครงการ จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกที่ดอยอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ปีพ.ศ. 2512

ต่อมาในปีพ.ศ. 2523 เปลี่ยนชื่อให้เหมาะสมอีกครั้งเป็น “โครงการหลวง” ในปีพ.ศ. 2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำริเปลี่ยนแปลงสถานภาพของโครงการหลวง โดยโปรดเกล้าฯ ให้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิ เมื่อเดือนมีนาคม 2535 เรียกว่า “มูลนิธิโครงการหลวง” พระองค์ทรงเป็นนายกิตติมศักดิ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทรัพย์สินเริ่มแรกของมูลนิธิเป็นเงินสด 500,000 บาท ในการประชุมของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 ได้พิจารณา เรื่องพระราชดำริที่จะให้โครงการหลวงขอจดทะเบียนเป็นมูลนิธิ และขอให้คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติในหลักการรวม 3 เรื่อง คือ (ชูลิทธิ ชูชาติ, 2553 : 12-15)

1. ให้จัดตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกกว่า “คณะกรรมการอำนวยการและประสานงานมูลนิธิโครงการหลวง” ซึ่งประกอบด้วยนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน และปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นกรรมการและเลขานุการ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฯ ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้พิจารณา

2. ให้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการ และให้จัดตั้งหน่วยงานระดับกองขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับ มูลนิธิโครงการหลวง รวมทั้งรับโอนงานบางส่วนจากมูลนิธิโครงการหลวง มายังรัฐบาลเพื่อดำเนินการต่อไป

3. ให้สำนักงบประมาณจัดสรรงบประมาณประเภทเงินอุดหนุนให้แก่มูลนิธิโครงการหลวงเป็นรายปี โดยตั้งไว้ที่สำนักราชเลขาธิการ เพื่อใช้ดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวง ด้านการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรีในฐานะประธานคณะกรรมการอำนวยการฯ และได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการดำเนินการปฏิบัติงานขึ้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2535 โดยมีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน คณะอนุกรรมการประกอบด้วยผู้แทน สำนัก

งบประมาณและหัวหน้าส่วนราชการระดับอธิบดีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (ม.จ.ภิศเดช รัชณี, 2551 : 45)

- 3.1 ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม
- 3.2 ช่วยไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติคือป่าไม้และต้นน้ำลำธาร
- 3.3 กำจัดการปลูกฝิ่น
- 3.4 รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือ แบ่งเขตพื้นที่ป่า และพื้นที่ทำกิน

ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2560) มูลนิธิโครงการหลวงมีศูนย์พัฒนาโครงการหลวงจำนวน 39 แห่ง ดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ 28 แห่ง จังหวัดลำพูน 1 แห่ง จังหวัดเชียงราย 6 แห่ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2 แห่ง จังหวัดพะเยา 1 แห่ง และจังหวัดตาก 1 แห่ง จำนวน 39 แห่งดังกล่าว นั้นได้แบ่งออกเป็นสถานีวิจัย 4 สถานี และมีรายชื่อศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 39 แห่ง ดังนี้

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแก่งน้อย (พ.ศ. 2523)
2. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองเขียว (พ.ศ. 2523)
3. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก (พ.ศ. 2521)
4. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ (พ.ศ. 2522)
5. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปางอุ๋ง (พ.ศ. 2522)
6. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ (พ.ศ. 2522)
7. สถานีวิจัยโครงการหลวงแม่หลอด (พ.ศ. 2517)
8. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ (พ.ศ. 2528)
9. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะป๊อก (พ.ศ. 2535)
10. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แพะ (พ.ศ. 2544)
11. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ (พ.ศ. 2525)
12. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย (พ.ศ. 2527)
13. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงขุนวาง (พ.ศ. 2525)
14. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหมอกจ๋าม (พ.ศ. 2526)
15. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงตีนตก (พ.ศ. 2524)
16. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงขุนแปะ (พ.ศ. 2526)
17. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยส้มป่อย (พ.ศ. 2543)
18. สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ (พ.ศ. 2522)
19. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง (พ.ศ. 2524)
20. สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง (พ.ศ. 2512)
21. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ปูนหลวง (พ.ศ. 2543)
22. สถานีเกษตรหลวงปางดะ (พ.ศ. 2522)
23. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ทาเหนือ (พ.ศ. 2521)
24. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง (พ.ศ. 2522)
25. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง (พ.ศ. 2521)
26. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยเสี้ยว (พ.ศ. 2524)

27. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเรา (พ.ศ. 2520)

28. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถ (พ.ศ. 2539)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำพูน

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม (พ.ศ. 2521)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะเงาะ (พ.ศ. 2521)

2. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยแล้ง (พ.ศ. 2542)

3. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงผาตั้ง (พ.ศ. 2550)

4. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยโป่ง (พ.ศ. 2525)

5. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำริน (พ.ศ. 2525)

6. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำซุ่น (พ.ศ. 2526)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย (พ.ศ. 2523)

2. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะเรียง (พ.ศ. 2536)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดพะเยา

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปงค่า (พ.ศ. 2530)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดตาก

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเลอตอ (พ.ศ. 2559)

พันธกิจโครงการหลวงทั้ง 39 แห่ง มีพันธกิจเหมือนกัน 6 ประการ ได้แก่

1. การพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี

1.1 การพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีเกี่ยวกับพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์

1.2 การพัฒนาและส่งเสริมอาชีพภาคการเกษตร และนอกภาคเกษตร

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

3. การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. การพัฒนาและบำรุงรักษาปัจจัยพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า การชลประทาน ฯลฯ

5. การดำเนินการวิจัย และพัฒนาการสร้างรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ และองค์ความรู้จากความสำเร็จของโครงการหลวง และโครงการพระราชดำริให้แก่ประชาชน

6. ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการ เช่น งานพัฒนาบุคลากร การจัดทำแผนชุมชน โครงการหมู่บ้านสะอาด เป็นต้น

จากภารกิจดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าศูนย์พัฒนาโครงการหลวง มิได้ส่งเสริมด้านอาชีพให้แก่เกษตรกรอย่างเดียว แต่มีงานในด้านการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน การวิจัย และการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย หรือใช้หลักการพัฒนา

อย่างยั่งยืน 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลสำเร็จของโครงการหลวง

เป็นเวลา 47 ปี (พ.ศ. 2559) ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงก่อตั้งโครงการหลวงขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือชาวเขาให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้ส่งเสริมการปลูกพืชผักเมืองหนาวทดแทนฝิ่น และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร จนเป็นผลสำเร็จ

วันนี้ งานของมูลนิธิโครงการหลวงได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมพื้นที่มากกว่า 1 ล้าน 7 แสนไร่ มีเกษตรกรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ และคนพื้นราบที่ได้รับประโยชน์ รวมกันกว่า 30,566 ครอบครัว จำนวนกว่า 145,898 คน พวกเขามีความมั่นคงในชีวิตเพิ่มมากขึ้น ความยากจนหมดสิ้นไป เกิดการรวมตัวกันเพื่อการพึ่งพาตนเอง มีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกระบวนการที่มีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานราชการต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด ที่ร่วมกันปฏิบัติงานในพื้นที่พัฒนาโครงการหลวงทั้ง 39 แห่ง

ปัจจุบันความสำเร็จของมูลนิธิโครงการหลวง เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ ก่อให้เกิดความร่วมมือทางวิชาการในการพัฒนาที่สูงในระดับนานาชาติ เป็นสถานที่ศึกษาดูงานการพัฒนาเกษตรกรรมที่สูงในระดับภูมิภาค การพัฒนาตามต้นแบบของโครงการหลวงได้ขยายต่อไปยังประเทศต่าง ๆ เช่น ภูฏาน อีฟกานีสถาน โคลัมเบีย และประเทศเพื่อนบ้านในเอเชีย

ผลจากความสำเร็จของมูลนิธิโครงการหลวง ทำให้ได้รับรางวัลโคลัมโบแพลนจาก The Colombo Plan : Drug Advisory Program (DAP) ซึ่งเป็นองค์กรที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เพื่อร่วมมือแก้ไขปัญหายาเสพติดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ในฐานะเป็นองค์กรเดียวของโลกที่แก้ไขปัญหการปลูกฝิ่นในเชิงสร้างสรรค์เป็นผลสำเร็จ เมื่อปี 2546 ณ กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกา

หลักการทรงงาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทุ่มเทพระวรกายตรากตรำและมุ่งมั่น เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้แก่พสกนิกร ไม่ว่าจะเชื้อชาติใด ศาสนาใด หรืออยู่ห่างไกลกันสักเพียงใด ก็มีทรงย่อท้อ เข้าไปช่วยเหลือราษฎรทั้งด้านสาธารณสุข การศึกษา สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การเกษตร การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ และพลังงาน หรือแม้กระทั่งการจราจร ทรงคิดค้นแนวทางแก้ไขอย่างแยบยล

การทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดการดำเนินการในลักษณะทางสายกลาง ที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่รอบตัว และสามารถปฏิบัติได้จริง ทรงมีความละเอียดรอบคอบและทรงคิดค้นหาแนวทางพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่ประโยชน์ต่อประชาชนสูงสุด มีคุณค่าและควรยึดเป็นแบบอย่างในการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทนำมาปฏิบัติเพื่อให้บังเกิดผลแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติตลอดไป โดยมีแนวทางการทรงงาน ดังต่อไปนี้

มนุษย์สามารถเข้าถึงที่สูงสุด 3 ประการคือ (เกษม วัฒนชัย, 2552)

1. ความดี
2. ความจริง
3. ความงาม

ในความจริงที่มีความดีและความงาม ในความดีที่มีความจริงและความงาม ในความงามที่มีความจริงและความดี

คุณธรรม คือ สิ่งกำกับจิตใจให้ปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรมที่กำหนดได้ว่าเป็นความดี ความจริง และความงาม

คนมีคุณธรรม คือ คนที่มีเครื่องกำกับจิตใจให้การกระทำและคำพูดปรากฏออกมาเป็นความดี ความจริง และความงาม

คนไร้คุณธรรม คือ คนที่มีเครื่องกำกับจิตใจให้การกระทำและคำพูดปรากฏออกมาเป็นความเลว ความเท็จ และความอับปลั๊กษ์

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2549)

1. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การศึกษาที่พระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่งนั้น จะทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสาร แผนที่ สอบถามเจ้าหน้าที่ นักวิชาการและราษฎรในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง และรวดเร็วตรงตามความต้องการของประชาชน

2. ระเบิดจากข้างใน

พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้าน ที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว

3. แก้ปัญหาที่จุดเล็ก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเปี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพในการแก้ปัญหา ทรงมองปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่การแก้ปัญหาของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ คือ การแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าที่คนมักจะมีมองข้าม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “..ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก.. เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน..มันไม่ได้เป็นการแก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้..แบบ Macro นี้เขาจะคิดแบบร้อยทั้งหมด ฉันทไม่เห็นด้วย.. อย่างบ้านคนอยู่เราบอกบ้านนี้มันผุตรงนั้น ผุตรงนี้ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม.. เอาตกลงรื้อบ้านนี้เลย เราจะไปอยู่ไหน ไม่มีที่อยู่.. วิธีทำต้องค่อย ๆ ทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้”

4. ทรงทำตามลำดับขั้น

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อย

เสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้...”

5. ภูมิสังคม

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไป ไปช่วยโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไร จริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

6. องค์กรรวม

ทรงมีชีวิตคิดอย่างองค์กรรวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร ในการที่พระเจ้าพรหมทาน พระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้นจะทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นและแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง ดังเช่น กรณีของ “ทฤษฎีใหม่” ที่พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทย เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ นับเป็นแนวทางหนึ่งที่พระองค์ทรงมองอย่างองค์กรรวม ตั้งแต่การถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยของประชาชนคนไทยประมาณ 10-15 ไร่ เพื่อการบริหารจัดการที่ดิน และแหล่งน้ำอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบอาชีพ เมื่อมีน้ำในการทำเกษตรแล้วจะส่งผลให้ผลผลิตดีขึ้น และหากมีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรจะต้องรู้จักวิธีการจัดการและการตลาด รวมถึงการรวมกลุ่มรวมพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อพร้อมที่จะออกสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างครบวงจร นั่นคือ ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ 1, 2 และ 3

7. ไม่ติดตำรา

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีลักษณะของการพัฒนาที่อนุโลมและกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน คือ “ไม่ติดตำรา” ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย

8. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

ในเรื่องของความประหยัดนี้ ประชาชนชาวไทยทราบกันดีว่าเรื่องส่วนพระองค์ทรงใช้อย่างคุ้มค่าอย่างไร หรือฉลองพระองค์แต่ละองค์ทรงใช้อยู่เป็นเวลานานดังที่นายสุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา เคยเล่าว่า “...กองงานในพระองค์โดยท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ บอกว่าปีหนึ่งพระองค์เบิกดินสอ 12 แท่ง เดือนละแห่งใช้จนกระทั่งกุด ใครอย่าไปทิ้งของท่านนะจะกริ้วเลย ประหยัดทุกอย่างเป็นต้นแบบทุกอย่าง ทุกอย่างมีค่าสำหรับพระองค์หมด ทุกบาททุกสตางค์จะใช้อย่างระมัดระวัง จะสั่งให้เราปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบ...”

9. ทำให้ง่าย Simplicity

ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้การคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขงานการพัฒนาเป็นไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และที่สำคัญคือสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยส่วนรวมใช้กฎแห่งธรรมชาติเป็น

แนวทาง ฉะนั้นคำว่า “ทำให้ง่าย” จึงเป็นหลักคิดสำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

10. การมีส่วนร่วม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นนักประชาธิปไตย “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหารเพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดของประชาชน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “..สำคัญที่สุด จะต้องหัดทำให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้น แท้จริงคือการระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลาย มาอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง...”

11. ประโยชน์ส่วนรวม

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และการพระราชทานพระราชดำริ ในการพัฒนาและช่วยเหลือพสกนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงระลึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

12. บริการรวมที่จุดเดียว One-Stop Service

ทรงเน้นในเรื่องการสร้างความรู้ รัก สามัคคีและการร่วมมือร่วมแรงใจกันด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มักจะต่างคนต่างทำและยึดติดกับการเป็นเจ้าของเป็นสำคัญให้แปรเปลี่ยนของการร่วมมือกันตามแนวพระราชดำริ ในการดำเนินงานบริหารจัดการของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีอยู่ทั้ง 6 ศูนย์ ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ นับเป็นรูปแบบใหม่ของการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยอย่างแท้จริง

13. ทรงใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับธรรมชาติทรงมองอย่างละเอียดถึงปัญหาธรรมชาติ หากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติ จะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ อาทิ การแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรมได้พระราชทานพระราชดำริ การปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูก ปล่อยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ

14. ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ

แนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพที่ไม่ปกติให้เข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การนำน้ำดีขับไล่ น้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดี ตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเสียโดยใช้ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซับสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ ดังพระราชดำรัสว่า “ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ”

15. ปลูกป่าในใจคน

พระราชดำรัสความว่า “...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรที่จะปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”

16. ขาดทุนคือกำไร

ขาดทุน คือ กำไร (Our loss is our gain..) การเสีย คือ การได้ ประเทศจะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้...ต่อพสกนิกรชาวไทย “การให้” “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร หรือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร..

17. การพึ่งตนเอง

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ก่อนอื่นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพ และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นไป...”

18. พออยู่พอกิน

การพัฒนาเพื่อให้พสกนิกรทั้งหลายประสบความสุขสมบูรณ์ในชีวิต ได้เริ่มจากการเสด็จฯ ไปเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคของประเทศ ได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เอง จากนั้นได้พระราชทานความช่วยเหลือให้มีความอยู่ดีกินดี มีชีวิตอยู่ในขั้น “พออยู่พอกิน” ก่อนแล้วจึงขยายให้มีโอกาสสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “ถ้าโครงการดี ในไม่ช้า ประชาชนก็จะได้กำไร จะได้ผล ราษฎรจะอยู่ดีกินดีขึ้น จะได้ประโยชน์ไป...”

19. เศรษฐกิจพอเพียง

เป็นปรัชญาที่พระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดมานานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยยึดหลักทางสายกลางพอเพียง พอประมาณด้วยเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีสติปัญญา รอบคอบ

20. ความซื่อสัตย์ สุจริต และกตัญญู

“...คนที่ไม่มีความสุจริต คนที่ไม่มีความมั่นคง ชอบแต่ makkelijk ไม่มีฝันสร้างสรรค์ ประโยชน์ส่วนรวมที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริตและความมุ่งมั่นเท่านั้นจึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ...” พระราชดำรัสเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2522” ผู้ที่มีความสุจริต และบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อยก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้ มากกว่าผู้มีความรู้มาก แต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ...” พระราชดำรัสเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2533

21. ทำงานอย่างมีความสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเกษมสำราญและทรงมีความสุขทุกคราที่จะช่วยเหลือประชาชน ซึ่งเคยรับสั่งครั้งหนึ่งว่า “...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

22. ความเพียร : พระมหาชนก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่มทำโครงการต่าง ๆ ในระยะแรกที่ไม่มีความพร้อมในการทำงานมากนัก และทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ทั้งสิ้น แต่พระองค์ก็ได้ท้อพระราชหฤทัย มุ่งมั่น พัฒนาบ้านเมืองให้บังเกิดความร่วมเย็นเป็นสุข

23. รู้ รัก สามัคคี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสในเรื่อง รู้ รัก สามัคคี มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคำสามคำที่มีค่า และมีความหมายลึกซึ้ง พร้อมทั้งสามารถปรับใช้ได้กับทุกยุค ทุกสมัย

รู้	การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหาและรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา
รัก	คือความรักที่เมื่อเรารู้ครบด้วยกระบวนการแล้วจะต้องมีความรัก ความพิจารณาที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น ๆ
สามัคคี	แต่การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงอยู่เสมอว่าเราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กร เป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี

การพัฒนาอย่างยั่งยืน

นิยาม

ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน มิได้แตกต่างกัน เพราะทั่วโลกก็ยึดนิยามตามมติที่ประชุมสหประชาชาติ การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ “การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต”

พัฒนาการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้กลุ่มนายทุนในประเทศพัฒนาและนายทุนชายทรัพย์สิน นายทุนนายหน้า ในประเทศกำลังพัฒนาร่วงขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งทำให้กลุ่มนายทุนส่วนน้อยมั่งคั่ง แต่ส่งผลกระทบต่อความยากจน ความอดอยาก ไร้การศึกษา ปัญหาสังคม การทำลายทรัพยากร (Resources) สิ่งแวดล้อม (Environments) ทั้งด้านกายภาพและชีวภาพ ตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) อย่างยับเยิน ทั้ง ๆ ที่ทรัพยากรชีวภาพมีประโยชน์อย่างมหาศาล แต่มนุษย์ก็ยังไม่ได้ศึกษาค้นคว้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์อีกมากมายหลายชนิดพันธุ์

การพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้ตระหนักถึงผลเสียหายต่อโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีจุดจำกัด ได้รับการวิจารณ์อย่างกว้างขวางและเป็นกระบวนการต่อเนื่อง กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเกิดแนวความคิดว่า “เราไม่ได้รับมรดกทรัพยากรในโลกนี้มาจากบรรพบุรุษของเรา แต่เราขอยืมมาจากลูกหลาน และควรส่งมอบให้แก่ลูกหลานอย่างไม่มีเสื่อมสลาย” (Theobald, Ed., 1994 : 275)

ในพ.ศ. 2515 แดเนลลาและเดนนิส มีโดวส์ (Danella and Dennis Meadows) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “Limits to Growth” เสนอสาระสำคัญว่า ทรัพยากรและการรองรับผลภาวะของโลกมีขอบเขตจำกัด พิษภัยของการพัฒนาจะทำลายมนุษย์และจะมองเห็นได้ในระยะเวลาอันใกล้ (Theobald, Ed., 1994 : 275)

จากปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว จึงทำให้องค์การสหประชาชาติ (UNO) จัดการประชุมสหประชาชาติเรื่อง “สิ่งแวดล้อมของมนุษย์” ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ กรุงสต็อกโฮล์ม (Stockholm)

ประเทศสวีเดน เมื่อวันที่ 5-16 มิถุนายน พ.ศ. 2515 ผลการประชุมทำให้ประเทศสมาชิกจัดตั้งองค์การขึ้นรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม หลังจากนั้นได้มีการประชุมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้นอีกหลายครั้ง

ในปีพ.ศ. 2523 หน่วยงานอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติระหว่างประเทศ (The International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources) ได้จัดการแสดงประชามติเกี่ยวกับเรื่อง ยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์โลก ต่อมาในปีพ.ศ. 2530 คณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development WCED) องค์การสหประชาชาติได้จัดทำรายงานเรื่อง Our Common Future หรือรายงานบรันด์ท์แลนด์ (Brundtland Report) รายงานของคณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาได้นำเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน และได้กล่าวว่า วิกฤตการณ์ต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในโลกนี้ มีความเชื่อมโยงกันและจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในสังคมโลก ในการปรึกษาหารือและตัดสินใจเพื่อก้าวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกัน (อนาคตของเรา, ม.ป.ป.) รายงานของบรันด์ท์แลนด์ ได้ให้นิยามของคำว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ดังนี้

การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง วิธีการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นต่อไป (Our Common Future, Brundtland Report 1987, 2013)

ในพ.ศ. 2535 ได้จัดการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Rio/Earth Summit) ณ นครริโอเดจาเนโร ประเทศบราซิล ผลการประชุมได้รับการรับรองเอกสาร 3 ฉบับ ได้แก่

1. ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ซึ่งเป็นหลักการเกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบของสหประชาชาติในการดำเนินงานพัฒนาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน
2. แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda21) เพื่อเป็นแผนแม่บทของโลกในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม
3. แถลงการณ์เกี่ยวกับหลักการด้านป่าไม้

นอกจากนี้ ยังมีอนุสัญญาอีก 2 ฉบับ คือ กรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ ได้มีการจัดตั้ง “คณะกรรมาธิการว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน” (Commission on Sustainable Development) เพื่อรับผิดชอบและติดตามกำหนดแนวทางในการนำผลการประชุมไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม (การพัฒนาที่ยั่งยืน สู่กระแสเศรษฐกิจสีเขียว, ม.ป.ป.)

ต่อมาสหประชาชาติได้มีการประชุม The World Summit on Sustainable Development หรือการประชุม Rio +10 ณ กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ ในพ.ศ. 2545 เพื่อทบทวนความก้าวหน้าของการดำเนินงานด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนของแต่ละประเทศตามแผนปฏิบัติการ 21 และมุ่งเป้าหมายแก้ปัญหาความยากจน การรักษาระดับการพัฒนาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หลักการพัฒนาต้องมีการบูรณาการด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ในปีพ.ศ. 2555 สหประชาชาติได้กำหนดให้จัดการประชุม “United Nations Conference on Sustainable Development” หรือ Rio +20 โดยมีหัวข้อการประชุมหลัก ได้แก่เรื่อง เศรษฐกิจสีเขียวในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน และการขจัดความยากจน (Green Economy in the

Context of Sustainable Development and Poverty Eradication) และ กรอบเชิงสถาบันเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Institutional Framework for Sustainable Development) (บัญชา เศรษฐศิริโรจน์ และนนท์ นุชหมอน, ม.ป.ป.)

หลังจากการประชุมระดับโลกดังกล่าวแล้ว ได้เกิดแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) สำหรับทศวรรษ (1991-1999) และศตวรรษที่ 21 เพื่อเป็นแผนแม่บทของโลก สำหรับการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และในเวลาต่อมาได้มีการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals) เป็นระยะเวลา 15 ปี (พ.ศ. 2543-2558) ครอบคลุมงาน 8 เป้าหมาย คือ การขจัดความยากจนและหิวโหย การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศและบทบาทสตรี การรักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เป็นต้น (สำนักงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ม.ป.ป.) การพัฒนาตามเป้าหมายดังกล่าว ก็ครอบคลุมถึงหลักการ 3 ประการ คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมให้เด่นชัดยิ่งขึ้น การพัฒนาแห่งสหัสวรรษได้สิ้นสุดลงในพ.ศ. 2558

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals SDGs) ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2559 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2573 ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย ดังนี้ (เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ, 2016)

1. ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่
2. ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และการส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน
3. สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมสวัสดิการสำหรับทุกคนในทุกวัย
4. สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต
5. บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศและให้อำนาจของผู้หญิง และเด็กหญิงทุกคน
6. สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคน และมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน
7. สร้างหลักประกันว่าทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ในราคาที่ซื้อหาได้ เชื่อถือได้ และยั่งยืน
8. ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่มีผลิตภาพ และการมีงานที่สมควรสำหรับทุกคน
9. สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทนทาน ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุม และยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม
10. ลดความไม่เสมอภาคภายในและระหว่างประเทศ
11. ทำให้การเมือง และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิต้านทานและยั่งยืน
12. สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน
13. ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วน เพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และผลกระทบที่เกิดขึ้น

14. อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

15. ปกป้อง ป่าชุมชน และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศชนบทอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการกลายเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดิน และฟื้นฟูสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

16. ส่งเสริมสังคมที่สงบสุข และครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ

17. เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงาน และฟื้นฟูสภาพทุนส่วนความร่วมมือระดับโลก สำหรับการการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาระดับโลก นับตั้งแต่เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมและเกิดระบบทุนนิยมในพุทธศตวรรษที่ 24 การพัฒนาเข้าสู่ยุคใหม่ของโลก ในพุทธศตวรรษที่ 24 และ 25 มุ่งเป้าหมาย ด้านเศรษฐกิจ ให้เกิดความมั่งคั่ง มั่นคง เฉพาะประเทศที่เจริญแล้ว ในกลุ่มประเทศยุโรปและสหรัฐอเมริกา เช่น การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งอาศัยการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นกำลังสำคัญในการผลิต ทำให้เกิดมลพิษ และทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของประเทศกำลังพัฒนาในทวีปแอฟริกา เอเชีย และอเมริกาใต้ ผลการพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ยังส่งผลกระทบต่อประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว ก่อให้เกิดปัญหามลพิษ และสิ่งแวดล้อม จากการแสวงหาความร่ำรวยทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม

อย่างไรก็ตาม สหประชาชาติ ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวแล้ว และได้เริ่มแก้ไขนับตั้งแต่เกิดการประชุมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นครั้งแรกในประเทศสวีเดนตั้งแต่ พ.ศ. 2515 จนถึงปัจจุบัน ก็ยังไม่บรรลุเป้าหมายแต่ดีขึ้นกว่าเดิม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (2539) ได้จัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ “ประพาสต้นบนดอย” ในหนังสือมีพระราชดำรัสตอนหนึ่งเกี่ยวกับการเสด็จประพาสต้นบนดอยว่า

“โครงการหลวงได้เริ่มขึ้นเป็นกิจการที่เล็ก ๆ ซึ่งไม่เป็นโครงการ แต่เป็นการไปเที่ยวมากกว่า คือไปเที่ยวตามหมู่บ้านต่าง ๆ ก็ได้ เห็นว่าควรที่จะช่วยเหลือประชาชนในการอาชีพ จึงได้นำสิ่งของไปให้เขาเพื่อที่จะพัฒนาการอาชีพของชาวบ้าน ต่อมาก็ได้เพิ่มขึ้น มีผู้เชี่ยวชาญแต่ละหน่วยงานราชการได้เข้ามาช่วย และมีคนส่วนหนึ่งช่วยเพื่อที่จะให้การส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น ต่อมามีการร่วมมือขององค์กรต่างประเทศ ตลอดจนรัฐบาลต่างประเทศด้วย จึงมาเป็นโครงการที่เรียกว่า “โครงการหลวง” โครงการหลวง มีนโยบายสำคัญ คือ “ความผาสุกของประชาชน และความมั่นคงของประเทศ”

ม.จ. ภิศเดช รัชนิ ผู้รับสนองแนวพระราชดำริ โครงการหลวงมาตั้งแต่เริ่มต้น ได้มีพระนิพนธ์ในเรื่องนี้ว่า “คำว่าไปเที่ยวนั้นเราท่านน่าจะว่า ประพาสต้น มากกว่าเพราะนอกจากจะเป็นราชาศัพท์ที่ถูกต้อง แต่ออกจะไม่ใช้กันแล้ว ยังทำให้เราเห็นภาพ พระพุทธเจ้าหลวง เวลาเสด็จฯ ไปเที่ยวบ้านชาวบ้าน โดยที่เขาไม่ทราบที่ท่านเป็นใคร”

ในหนังสือได้แบ่งการทำงานของโครงการหลวงออกเป็น 3 ทศวรรษ คือทศวรรษที่ 1 (พ.ศ. 2512-2521) ทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2522-2533) และทศวรรษที่ 3 (พ.ศ. 2532-ปัจจุบัน พ.ศ. 2539)

ทศวรรษที่ 1 (พ.ศ. 2512-2521) เริ่มต้นจากปัญหาเรื่อง ชาวเขาปลูกฝิ่นทำไร่เลื่อนลอย ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อปลูกข้าว และฝิ่น จึงก่อให้เกิดวิธีการแก้ปัญหาในการช่วยเหลือชาวเขา โดยความร่วมมือกับหน่วยราชการภายในประเทศก่อน ในพ.ศ. 2506 คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้จัดตั้งโครงการวิจัย เรื่อง การจัดการลุ่มน้ำที่ห้วยคอกม้าบริเวณดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ และมีโครงการวิจัยการปลูกไม้ผลและพืชผักบนพื้นที่สูง หรือ “เกษตรที่สูง” หลังจากทีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสต้นบนดอยไปยังหมู่บ้านชาวเขา ตั้งแต่พ.ศ. 2506 ได้ทรงพบปัญหาความทุกข์ยากของชาวบ้าน และหน่วยราชการในการช่วยเหลือ เรื่อง “เกษตรที่สูง” จึงได้พระราชทานเงินสองแสนบาท แก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อซื้อสวนที่บ้านม้งดอยปุย ได้จัดตั้งสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง เพื่อเป็นสถานีวิจัยแห่งแรกของโครงการหลวง ในพ.ศ. 2512 นอกจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เข้าร่วมโครงการแล้ว หน่วยราชการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตำรวจตระเวนชายแดน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ และการได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

การช่วยเหลือชาวเขา นอกจากการพัฒนาเศรษฐกิจหรือการอาชีพแล้ว ยังพัฒนาด้านการศึกษา และสาธารณสุขควบคู่ไปด้วย การปฏิบัติงานเริ่มต้นจากการสำรวจดิน และน้ำ ให้เหมาะสมกับการเพาะปลูก การปลูกป่าฟื้นฟูธรรมชาติ การจัดการคมนาคม การวิจัย การขนส่ง คัดบรรจุ เก็บรักษา และจำหน่าย

พืชผลในระยะแรก ได้แก่ ไม้ผลยืนต้นเมืองหนาว สตรอเบอร์รี่ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชไร่ การกำจัดศัตรูพืช การเลี้ยงสัตว์ การขยายพันธุ์พืช การป่าไม้ ส่งเสริมปลูกไม้โตเร็วทดแทนป่าถูกทำลาย

ทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2522-2531) ทศวรรษนี้เน้นงานส่งเสริมการเกษตรแก่ราษฎรชาวเขาตามพื้นที่ทุรกันดารมากขึ้น มีโครงการวิจัยปรับปรุงพันธุ์พืชผัก และทดลองขยายพันธุ์พืชผักใหม่ เรียกว่า พันธุ์พระราชทาน จัดตั้ง “ศูนย์พัฒนา” คูแลหมู่บ้านหลักและหมู่บ้านบริวาร ได้จัดงานเกษตรหลวงครั้งแรกในพ.ศ. 2523 นอกจากนี้ในทศวรรษที่สอง ได้ขยายตลาดสินค้าโครงการหลวงมากยิ่งขึ้น

ทศวรรษที่ 3 (พ.ศ. 2532-ปัจจุบัน) ได้จัดตั้งมูลนิธิโครงการหลวงในพ.ศ. 2535 และรัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการและประสานงานมูลนิธิโครงการหลวง และให้สำนักงานงบประมาณตั้งงบประมาณประเภทเงินอุดหนุนให้แก่มูลนิธิฯ เป็นรายปี เมื่อได้รับงบประมาณแผ่นดินสนับสนุนโครงการหลวงก็ปฏิบัติได้สะดวก รวดเร็ว เพื่อแก้ไขปัญหาราษฎรผู้ยากไร้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้มากขึ้น

ลีศึก ฤทธิเนติกุล (2545) วิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอยู่รอดของชุมชนบ้านม้งดอยปุย อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยว และการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว

อย่างยั่งยืน มีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน และต่อประเทศชาติ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยส่วนใหญ่ มุ่งเป้าหมายในการแก้ปัญหา เรื่องการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานชุมชน แต่ในเนื้อหาที่เน้นให้เห็นพระราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดิน ที่ทรงมีความเมตตา กรุณา ต่อมั่งคอดอยปุยในพ.ศ. 2506 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จทรงเยี่ยมราษฎรบ้านมั่งคอดอยปุย ผู้นำชุมชนได้กราบบังคมทูลฝ่าละอองธุลีพระบาททูลทูลราบ เรื่องที่ทางราชการให้อพยพไปอยู่นิคมที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชเสาวนีย์ ณ วโรกาสนั้นว่า “ไม่ต้องอพยพไปอยู่ที่ไหนแล้ว ให้อยู่กับพระองค์ที่นี่ เพราะพระองค์จะมาสร้างบ้านอยู่ที่นี้ด้วยแล้ว” ในการวิจัยเรื่องนี้ได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการจัดการศึกษาโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบริจาคราชทรัพย์ จำนวน 30,000 บาท เพื่อสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติม และได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า “โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์” งานวิจัยได้แสดงผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในเรื่อง พิษสมุนไพร อาหารดั้งเดิม เครื่องมือจับสัตว์ พิษคร่าวิญญาณ (ยาฆ่าตัวตาย) พิษรักษาโรค การทอผ้า การย้อมผ้า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม และเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

มีลอย อุ่นเพย. (2557). วิจัยเรื่อง “การจัดการภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยงตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาชุมชน บ้านห้วยปูลิง หมู่ 3 ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการผลิต การถ่ายทอด การจัดการภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง และความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของครอบครัวและชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้ศึกษามีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการผลิต การถ่ายทอด และการจัดการภูมิปัญญาผ้าทอ กะเหรี่ยงของชาวบ้านห้วยปูลิง เป็นผลพวงของการใช้ชีวิตในชุมชนที่มีความสอดคล้องลงตัวกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติรอบตัว และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ อยู่กันอย่างพึ่งพิงอาศัยกัน มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในชุมชน ไม่เห็นแก่ตัว มีความเคารพและเห็นคุณค่าในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีพิธีกรรมความเชื่อ กฎ ข้อห้าม และข้อพึงปฏิบัติต่าง ๆ เป็นแบบแผนที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล รู้จักพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันในตนเองอยู่บนพื้นฐานของความรู้ที่สั่งสมมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยมีคุณธรรมและศีลธรรมคอยกำกับในทุก ๆ มิติของชีวิต ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า เป็นไปตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง ตั้งแต่กระบวนการผลิต การนำใช้และการถ่ายทอดมีบทบาทสำคัญในการเป็นสื่อกลางที่สะท้อนคุณค่าและความหมายในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้และที่เป็นนามธรรมซึ่งอยู่ภายในจิตใจโดยจะเห็นได้จากการติดเมล็ดฝ้ายลงไรต้องติดก่อนหยอดเมล็ดข้าวเพื่อไม่ให้ต้นฝ้ายไปแย่งอาหารต้นข้าว เป็นการสะท้อนถึงความเข้าใจในธรรมชาติที่ผ่านการสังเกตและจดจำ อุปกรณ์ในการผลิตเส้นฝ้ายตั้งแต่การอีด ตีด บั่นและการถักทอเป็นผืนผ้า ล้วนทำจากวัสดุธรรมชาติโดยเฉพาะการใช้ไม้ไผ่เป็นหลัก ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ชาวบ้านตระหนักในคุณค่าของไม้ไผ่และจะไม่นำหน่อไม้มาจำหน่าย การห้ามทอผ้าหรือประกอบอาชีพในวันที่มีเด็กเกิด มีการแต่งงาน มีการตาย หรือมีงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมช่วยงาน เป็นการสะท้อนถึงความเสียสละประโยชน์ตนเพื่อคนอื่น และเพื่อส่วนรวมก่อเกิดเป็นความ

รักความสมัครสมานสามัคคีกันในชุมชน ผ้าทอที่ใช้ในชีวิตประจำวันบ่งบอกถึงสถานะของผู้สวมใส่ ดั้งเดิมของชุด “เขวา” เป็นตัวแทนความบริสุทธิ์ผู้สวมใส่จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกฎจารีตประเพณีของชุมชนเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขทั้งต่อตนเองและสังคม หากนำผ้าไปใช้ในงานบุญก็จะให้ความหมายถึงความร่มเย็นเป็นสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ขณะเดียวกันการประพฤติปฏิบัติต่อกันทั้งในครอบครัวและในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นภูมิปัญญาที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามเหตุและปัจจัย ก่อเกิดเป็นความรู้ให้ลูกหลานชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยปูลิง ฟังตนเองและฟังพากันได้ต่อไปในอนาคต

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนสามารถส่งผ่านภูมิปัญญาความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งหมุนเวียนกันไป ก่อเกิดเป็นสายธารวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตนของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชนควรจะเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยงไปสู่เยาวชนคนรุ่นใหม่อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นต่อไป

สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (2551) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “จดจารพระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อปวงประชาร่มเย็น” หนังสือเรื่องนี้ได้รวบรวมสถิติ และเอกสารสำคัญที่เกิดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในรอบ 60 ปี แห่งการครองราชย์ (พ.ศ. 2489-2549) เนื้อหาได้กล่าวถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจในด้านทรงสร้างรากฐานปวงประชานระยะแรก โดยการพัฒนาคน พัฒนาชีวิตราษฎรให้อยู่ดีกินดี บ้านเมืองเกิดการพัฒนายั่งยืน เนื้อหาสาระได้กล่าวถึงหลักการ วิธีการ ในการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำ ดิน ป่าไม้ การศึกษา การสาธารณสุข สาธารณูปโภคพื้นฐาน การทรงประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม และการส่งเสริมอาชีพของประชาชนบนวิถีแห่งความยั่งยืน นอกจากนี้ในหนังสือยังได้รวบรวมสถิติต่าง ๆ ในพระราชกรณียกิจของพระองค์ท่าน เช่น จำนวนครั้งระยะทางที่เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรระหว่างพ.ศ. 2512-2534 จำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (พ.ศ. 2525-2549) จำนวนโครงการย่อยภายใต้โครงการหลวง (พ.ศ. 2512-2549) และสถิติเกี่ยวกับพระกรณียกิจอื่น ๆ

ม.จ. ภิศเดช รัชนี้และคณะ (2551) ได้เขียนหนังสือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและโครงการหลวง สาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการพัฒนาพื้นที่สูงในภาคเหนือ โดยการช่วยเหลือสังเคราะห์ประชาชนในเขตพื้นที่สูงในการประกอบอาชีพ และการพัฒนาพื้นที่สูงโดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยมี ม.จ.ภิศเดช รัชนี้ เป็นผู้รับสนองพระราชดำริ และทรงเป็นผู้ประสานงาน จนกระทั่งเกิดโครงการหลวงแห่งแรกคือ โครงการหลวงอ่างขาง ในพ.ศ. 2512 แล้วขยายพื้นที่สูงโครงการหลวงอื่น ๆ ในปีพ.ศ. 2530 มีทั้งหมด 27 โครงการ 267 หมู่บ้าน กระจายอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และลำพูน ในเนื้อหาได้อธิบายถึงปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ปัญหาในการทำงานบนพื้นที่สูง ซึ่งกันดาร ขาดระบบการคมนาคมและสาธารณูปโภค

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2553) ได้ศึกษาเรื่องโครงการหลวง พระราชกรณียกิจนวมินทรมหาราช เพื่อปวงประชาราษฎร์ หนังสือเรื่องนี้ผู้เขียนได้วิเคราะห์สาเหตุของการเกิดโครงการหลวงแล้วสรุปว่ามาจากสาเหตุการเมือง เนื่องจากปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ แทรกซึมเข้าไปในพื้นที่หมู่บ้าน

ยากจน กันดาร โครงการหลวงจึงเป็นโครงการร่วมในการแก้ปัญหาดังกล่าว ควบคู่กับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม คือการปลูกฝิ่นบนดอย และการเผาป่าทำไร่หมุนเวียน การทำลายระบบนิเวศป่าดังกล่าวแล้ว ส่งผลมิใช่เฉพาะในพื้นที่ บนยอดดอย ต้นน้ำเท่านั้น แต่กระทบต่อพื้นที่ปลายน้ำ เพราะป่าไม้ คือบ่อเกิดของต้นน้ำลำธาร และแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ การเสฟผืน มีผลต่อสุขภาพ และปัญหาสังคม เนื้อหาได้กล่าวถึงวิธีการทรงงานในโครงการหลวง และทำให้โครงการหลวงประสบผลสำเร็จ ขยายโครงการจากปีพ.ศ. 2512-2560 ออกเป็นจำนวน 39 โครงการในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอน พะเยา และตาก

องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง (ม.ป.ป.) ได้ศึกษาเรื่อง ตามรอยพระยุคลบาท ภู บ้านมิ่ง ดอยแม่สา สารสำคัญของหนังสือได้กล่าวถึง การเสด็จประพาสต้นบนดอย ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยงในปัจจุบัน ตลอดจนบรรยายชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ มิ่งในอดีต ว่าดำเนินชีวิตอย่างไร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ได้เสด็จประพาสต้นบนดอย มาเยี่ยมเยียน ช่วยเหลือ จำนวนกี่ครั้ง ที่หมู่บ้านไหนบ้าง

การเสด็จประพาสต้นบนดอยครั้งแรก ณ หมู่บ้านแม่สาเก่า เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2507 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินจากบ้านมิ่งดอยปู่พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ โดยมีสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนฯ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เสด็จฯ ตามเส้นทางจากดอยปู่ ผ่านกิมมิ่งปลิว ดอยผาซ้อง ผาถอง บาทกระทิง ไร่่มห้วยงู ป่าคา มาถึงหมู่บ้านปางขุม (บ้านแม่สา) เป็นครั้งแรก ระยะทาง 10 กิโลเมตร เพื่อประทับแรมเป็นเวลา 1 คืน 2 วัน และทรงเยี่ยมชาวเขาเผ่ามิ่ง ทอดพระเมตรไร่ฝิ่น

หลังจากการเสด็จประพาสต้น จากดอยปู่-บ้านปางขุม ครั้งแรกในพ.ศ. 2507 ต่อมาใน พ.ศ. 2509 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จประทับเสวยน้ำชาที่สวนส้มโป่งแยง อำเภอแม่ริม ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2509 ต่อมาในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2512 ทรงพระราชดำเนินตามเส้นทางสันเขาประมาณชั่วโมงเศษเพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎรบ้านแม่สาใหม่ พระราชทานผ้าห่มกันหนาว ขนม พระราชทานลูกสุกรพันธุ์ลูกผสม พันธุ์มันสำปะหลัง พริกไทย ข้าวฟ่าง แก่ชาวบ้าน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงและพยาบาลซึ่งตามเสด็จฯ ทำการตรวจรักษา และมอบยารักษาโรคแก่ชาวบ้าน ต่อมาในวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2514 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ โดยเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งถึงบ้านแม่สาใหม่ พระราชทานเครื่องบริโภคแก่ครู พระราชทานแกะจำนวน 5 ตัว แก่หมู่บ้านแม่สาใหม่ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2514 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 บ้านแม่สาใหม่

ในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินที่ขุนห้วยต้นผึ้ง บ้านหนองหอย บ้านปางป่าคา และบ้านแม่สาใหม่ เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎร และติดตามผลงาน

วันจันทร์ที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2516 ทรงเยี่ยมราษฎร และติดตามผลงานตามพระราชดำริ ที่บ้านโป่งแยงนอก บ้านม้งหนองหอย อีก 1 ปีต่อมาได้เสด็จในหมู่บ้านโป่งแยงนอก บ้านหนองหอย และบ้านแม่สาใหม่ ในวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2517 วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2519 เสด็จพระราชดำเนิน โครงการลุ่มน้ำแม่สา หมู่บ้านบริวารบ้านแม่สาใหม่ วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2519 เสด็จพระราชดำเนินสถานีโครงการหลวงพัฒนาชาวเขาบ้านแม่สาใหม่ วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2520 เสด็จพระราชดำเนินสำนักสงฆ์ศรีม่วงคำ หมู่บ้านบริวารผานกกก หมู่บ้านบริวารแม่สาใหม่ วันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2521 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินบ้านแม่สาใหม่ บ้านปางไคร้ วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2521 เสด็จพระราชดำเนินโครงการหลวงพัฒนาชาวเขาที่โรงเรียนบ้านม้ง ขุนช่างเคี่ยน สถานที่สูงขุนช่างเคี่ยน และหมู่บ้านแม่สาใหม่ วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2522 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการสาธิตการปลูกพืชผัก ณ สถานีทดลองการเกษตรหมู่บ้านแม่สาใหม่

วันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2525 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน สำนักสงฆ์ธรรมจาริก แม่สาใหม่ และทอดพระเนตรโครงการปลูกพืชทดแทน และการตลาดที่สูงไทย-สหประชาชาติ

วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2527 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเพื่อทอดพระเนตรศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูงทุ่งเริง อำเภอหางดง และโครงการพัฒนาแม่สาใหม่ ทอดพระเนตรแปลงสาธิตการปลูกพืช ขยายพันธุ์พืช

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2507 ถึงปีพ.ศ. 2527 รวมเวลา 20 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จยังบ้านแม่สาใหม่ จำนวน 13 ครั้ง

การเสด็จแต่ละครั้งเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร โดยทรงแนะนำให้เลี้ยงสัตว์ ปลูกผลไม้ ฝึกเมืองหนาว ทำนาปลูกข้าว สร้างโรงสีข้าว สร้างอ่างเก็บน้ำ ระบบชลประทานขนาดเล็ก เลิกปลูกฝิ่น อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ส่งเสริมการศึกษา การสาธารณสุข และการทำนุบำรุงศาสนา ทรงมีแนวพระราชดำริให้พระสงฆ์ในหมู่บ้านมีส่วนในการพัฒนา

จากจุดเริ่มต้นของการเสด็จประพาสต้นบนดอย จากดอยปู่ถึงหมู่บ้านแม่สาเก่า (ปางขมุ) ในพ.ศ. 2507 จนกระทั่งได้เริ่มพัฒนากลุ่มหมู่บ้านแม่สา ในพ.ศ. 2512 แนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจ ซึ่งเริ่มต้นครั้งนั้น นอกจากทำให้กลุ่มหมู่บ้านแม่สาเกิดความยั่งยืน เท่าทัน มั่นคงแล้ว แนวพระราชดำริที่หมู่บ้านแม่สา ได้ขยายสู่หมู่บ้านอื่น ๆ ในภาคเหนือ และประเทศไทย

คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา (2560) ศึกษาเรื่อง “ปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา” โดยมีผลการศึกษาดังนี้

1. “ศาสตร์พระราชา” ความหมายว่า “บรรดาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานผ่านวิธีการต่าง ๆ ด้วยความมุ่งหมายที่จะพัฒนา ป้องกันหรือแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์สุขแก่เหล่าพสกนิกรและส่งผลถึงมนุษยชาติทั้งปวงให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สันติสุขและยั่งยืน”

2. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชา โดยศึกษาจาก 1) มิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” 2) มิติ “ภูมิสังคม” 3) มิติ “หลักการทรงงาน 23 ข้อ” 4) มิติ “การสร้างคนด้วยการศึกษาและการเรียนรู้”

3. หัวใจของของศาสตร์พระราชา โดยศึกษาจาก 1) ศาสตร์แห่งการพัฒนา ได้แก่ ด้านสาธารณสุข ด้านอาชีพแก่ประชาราษฎร์ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 2) ศาสตร์แห่งความประพฤติ การครองตน ศึกษาจากพระราชจริยวัตรเป็นต้นแบบ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส การศึกษาเป็นพื้นฐานการประพฤติ การครองตน และสัมมาชีพ 3) ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน ศึกษาจากพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เรื่องความสามัคคี การอยู่ร่วมกันและความสงบสุข และการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

4. ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยศึกษาจาก

4.1 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการจัดการน้ำ ได้แก่ ฝายต้นน้ำลำธาร หรือ Check dam อ่างเก็บน้ำ เขื่อน โครงการชลประทาน

4.2 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยสหกรณ์ พระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานแนวทางสหกรณ์ อเนกประสงค์

4.3 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการจัดการดิน ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรดินตามศาสตร์พระราชา

4.4 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการจัดการป่าและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การปลูกป่าในใจคน การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก การปลูกป่าทดแทน การปลูกป่าโครงการ การจัดการป่าไม้ การใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ การจัดการมลพิษในสิ่งแวดล้อมโดยใช้ “ธรรมปราบอธรรม”

4.5 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยนวัตกรรม ได้แก่ ฝนหลวง หล้าแฝก โครงการแก้มลิง การใช้ น้ำมันกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล การใช้ น้ำมันกลั่นบริสุทธิ์เป็น น้ำมันหล่อลื่นสำหรับเครื่องยนต์สองจังหวะ ระบบโครงสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังงานจลน์และชุดสำเร็จเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังงาน เครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบทุ่นลอย “กักหนน้ำชัยพัฒนา” เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ อุปกรณ์ควบคุมการผลัดถิ่นของเหลว ภาชนะรับรองของเสียที่ขับออกจากร่างกาย

4.6 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยเกษตรทฤษฎีใหม่ ได้แก่ พระราชดำริ “เกษตรทฤษฎีใหม่” การเกษตรทฤษฎีใหม่ในแต่ละขั้นตอน ดังนี้ ในขั้นที่ 1 เกษตรกร ขั้นที่ 2 ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง ขั้นที่ 3 ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า

4.7 ศาสตร์พระราชาวาดด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง วิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียง

5. ผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินตามศาสตร์พระราชา ระดับพื้นที่ ระดับชาติ ระดับนานาชาติ

ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการศึกษาปรัชญา ทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา

1. ข้อเสนอแนะด้านการจัดการน้ำ
2. ข้อเสนอแนะด้านสหกรณ์
3. ข้อเสนอแนะด้านการจัดการดิน

4. ข้อเสนอแนะด้านการจัดการป่าไม้
5. ข้อเสนอแนะด้านนวัตกรรม
6. ข้อเสนอแนะด้านเกษตรทฤษฎีใหม่
7. ข้อเสนอแนะด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

งานเขียนเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดินมีจำนวนมากมายหลายร้อยเล่ม แต่ยิ่งขาดการเจาะลึกในเชิงวิเคราะห์ผลกระทบ แนวพระราชดำริของพระองค์ท่านภายใต้โครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ต้องผ่านผู้ปฏิบัติ ประชาชนในท้องถิ่นและระบบการตลาด ตัวแปรตามดังกล่าวแล้ว ไม่สามารถควบคุมได้ จึงทำให้วัตถุประสงค์ของตัวแปรอิสระคือ แนวพระราชดำริ และหลักการทรงงานของพระองค์ท่านแปรเปลี่ยนไปบ้างจริงหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ต้องมีการศึกษาวิจัยอย่างรอบด้าน

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

คำถามในการวิจัย เกิดจากประสบการณ์จริงของผู้วิจัยในระหว่าง พ.ศ. 2512-2514 (ผู้วิจัยทำงานที่กรุงเทพฯ) และในปีพ.ศ. 2515 ถึงปัจจุบัน (ผู้วิจัยทำงานที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่) ผู้วิจัยได้สนใจ ติดตาม พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการเสด็จประพาส เยี่ยมเยียนพสกนิกร ประกอบด้วยประเทศไทย ในระหว่าง พ.ศ. 2508-2525 มีปัญหาผู้ก่อการร้าย คอมมิวนิสต์ทั่วประเทศ ปัญหาการปลูกฝิ่น การทำไร่หมุนเวียน และความยากจน ปัญหาบางอย่างก็ได้ประสบด้วยตนเอง เพื่อมาพักอาศัยในเชียงใหม่ และใช้ชีวิตเดินป่าเพื่อศึกษาระบบนิเวศป่า และวัฒนธรรมของคนบนพื้นที่สูง ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 ประสบการณ์ตรงดังกล่าวแล้ว โยงใยให้ผู้วิจัยเกิดคำถามว่า

“พระเจ้าแผ่นดินเสด็จประพาสต้น ในเขตป่าดอยมาจากสาเหตุอย่างไร เมื่อเสด็จประพาสต้น ทรงพบเห็นปัญหาของชาวบ้านแล้ว พระองค์มีหลักการ วิธีการในการแก้ไขอย่างไร ในปัญหาหลายอย่าง ผลของการแก้ปัญหาในกลุ่มคนไทย กะเหรี่ยง ม้ง มุ่งผลสัมฤทธิ์สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน แตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไร ตามระยะเวลาแห่งการพัฒนาการระหว่างพ.ศ. 2512-ปัจจุบัน

ถ้าการนำแนวพระราชดำริไปสู่ภาคปฏิบัติของประชาชนและหน่วยงาน ได้ผลแตกต่างจากเป้าหมาย คือการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยก็จะวิเคราะห์แล้วสังเคราะห์ในการให้ข้อเสนอแนะต่อไป

แนวความคิดในการวิจัยสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

